ISSN: 1012-0165

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Science

Cilt/Volume: 11 Sayı/Issue: 1

Ocak / January – 2001

ELAZIĞ

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Science

ISSN: 1012-0165

YAYIN İLKELERİ /

Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.

No part of this population may be reproduced or utilized in any form without a reference to name of the magazine

EDİTÖR: Enstitü Müdürü
Prof.Dr.Ahmet BURAN

EDİTÖR YARDIMCILARI:
Yrd.Doç.Dr. Ali YİĞİT
Yrd.Doç.Dr. Mehmet ÇEVİK

BU SAYIYI YAYINA
HAZIRLAYANLAR:
Arş. Gör Sabri KARADOĞAN
Hüseyin DONMUŞ
Ahmet KILIÇ
Fazilet CESUR
Zülfiye TATLIAĞAÇ

Haberleşme

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

23119 - ELAZIĞ

Tlf : 0-424-212 27 09
Fax : 0-424-233 21 80
e.mail: sbedergi@firat.edu.tr
Web:
http://www.firat.edu.tr/akademik/enstituler/sosyal/dergi.htm

Kapak: Sabri KARADOĞAN
Dizgi: Ali YİĞİT- Sabri KARADOĞAN
Baskı: Fırat Üniversitesi Basımevi

Elazığ - 2001

YAYIN KURULU
Editorial Board

Prof.Dr.Ahmet BURAN
Yrd.Doç.Dr. Ali YİĞİT
Yrd.Doç.Dr. Mehmet ÇEVİK

BU SAYININ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU
Advisory Board

Prof.Dr.Şükrü Halûk AKALIN
Prof.Dr. Zeki ARIKAN
Prof.Dr.Vehbi ÇELİK
Prof.Dr.Hayati DOĞANAY
Prof.Dr. Şerafeddin GÖLCÜK
Prof.Dr.Ali GÜLER
Prof.Dr.M. Yıldız HOŞGÖREN
Prof.Dr.Hamdi KARA
Prof.Dr.Günay KARAAĞAÇ
Prof.Dr.İlhan KAYAN
Prof.Dr.Mustafa KILIÇ
Prof.Dr.Ali ÖZÇAĞLAR
Prof.Dr.Veysel SÖNMEZ

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Coğrafya / *Geography*

Selçuk HAYLİ **Rüzgâr Enerjisinin Önemi, Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu**

L'importance De Energıe Du Vent, Son Etat Actuel En Turquıe Et Dans Le Monde **1**

Sabri KARADOĞAN **Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Çevresinin Jeomorfolojisi**

The Geomorphology of City Malatya and Near Surrounding in the Respect of the Establishing and Developing site **27**

Erdal KARAKAŞ **Eğilimi Elazığ Şehir Nüfusunda Turizm**

Tourism Tendency in City Population of Elazığ **57**

Harun TUNCEL **Coğrafya Çalışmalarında Konu Seçimi**

Determination of Subject in Studies in the field of Geography **87**

Ali YİĞİT **Kazakistan'ın Değişen Etnik Yapısı**

Die veränderte ethnische Struktur Kasachstans **99**

Dil ve Edebiyat / *Language and Literature*

Ercan ALKAYA **Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme**

An Evaluation On Person Names Used By Tatar Turks **115**

Abdulhalim AYDIN **Şinasi'nin 'Şair Evlenmesinde Fransız Etkisi**

Influence Française dans "Şair Evlenmesi" de Şinasi **137**

Ülkü ELİUZ **Attila İlhan'ın Şiirlerinde Postmodernist Söylemin İki Yüzü**

The Two Views of The Postmodernist Discourse in Attila İlhan's Poems **151**

Ahat ÜSTÜNER **Çağatay Türkçesi'nde "-rdA, -ArdA, -UrdA" Zarf-Fiil Eki**

Gerundiumendung "-rdA, -ArdA, -UrdA" im tschagataiscehen Türkischen **163**

Eğitim Bilimleri / ***Education Sciences***

Ayhan DİKİCİ **Resim Öğretmenlerinin Yeterlilikleri**

Competencies of Art Teachers 171

Nuriye SEMERCİ **Eleştiri Yapma Becerilerini Geliştirmeye İlişkin Deneysel Bir Çalışma**

An Experimental Study About Developing of Criticising Ability **193**

Fatih TÖREMEN **Okul Yönetiminde Bir Tür Yaratıcılık: Sinerji**

Une Espèce de Créativité dans l'Admınistration de l'Ecole: Synergie 201

Bilal YILDIRIM **İlköğretimde Denetimin Etkililiği İçin Yeni Bir İletişim Modeli Önerisi**
A New Communication Model Suggestion for Effective Supervision in Primary Education 213
Sinan YÖRÜK – İbrahim KOCABAŞ **Eğitimde Demokratik Liderlik ve İletişim**
Democratic Leadership and Communication in Education 225

Tarih / *History*

Enver ÇAKAR **313 Numaralı Timar Ruznâmçe Defteri ve Bu Defterde Haleb Vilâyeti ile İlgili Bazı Tespitler**
The Number of 313 of Timar - Ruznâmçe Defteri and Some Researches on this Defter as Regards the Provınce of Aleppo 235
Mehmet ÇEVİK **Nutuk'taki İfadeleriyle Atatürk ve Milli Birlik(Vahdet-İ Milliye)**
Atatürk and National Unity in His Speech 247
Orhan KILIÇ **Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdarî Tatbikattaki Yeri**
The Place of The Ocaklık Sancaks in the Ottoman Law and Administrative Application 257

Temel İslam Bilimleri / *Basic Islamic Sciences*

Selim ÖZARSLAN **Allah'ın Görülebilmesi / Rü'yetullah Sorunu ve Dirilişle İlişkisi**
The Problem Of God's Being Seen And His Contact With Resurrection 275
Makale Yazım Kuraları / Writing Instructions for Papers 295

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 10 Sayı: 2, Sayfa: 001-015, ELAZIĞ-2001

KAZAKİSTAN'IN DEĞİŞEN ETNİK YAPISI

Die veränderte ethnische Struktur Kasachstans

Ali YİĞİT*

Özet

Bu yazıda, Ruslar tarafından işgal edilmeden önce, geniş bozkırlarda hayvancılıkla uğraşan Kazak Türklerinin; otlaklarının ellerinden alınıp, tarıma açılması ve buralara Rus göçmenlerin yerleştirilmesiyle bozulan sosyo-ekonomik düzenleri sunucunda, kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşmelerinin ve tekrar çoğunluğu oluşturmalarının hikayesi ele alınmaktadır. Ayrıca Kazakistan'da etnik nüfusun bölgesel dağılışı ve Kazakistan dışında yaşayan Kazak Türkleri hakkında da bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kazak, Kazaklar, Kazakistan

Zusammenfassung

In dieser Studie wird die Geschichte des Minderheitswerdens der sich vor der russischen Besetzung in breiten Steppen mit Viehhaltung beschäftigenden Kasach-Türken in ihrem eigenen Land nach ihren verdorbenen sozioökonomischen Ordnung durch Besetzung und Entnahme ihrer Weiden und deren Zuteilung dem Ackerbau und den russischen Umsiedlern von Russen und die Wiederbildung ihrer eigenen Mehrheit behandelt. Ferner werden auch Kenntnisse über die regionale Verteilung der ethnischen Bevölkerung und über Kasach-Türken, die außer Kasachstans leben, gegeben.

Schlüsselwörter: Kasach, Kasachen, kasachisch, Kasachstan,

*) F.Ü.Fen-Edb.Fak.Coğrafya Bölümü-ELAZIĞ, ayigit@firat.edu.tr

1. GİRİŞ

Orta Asya'nın geniş bozkırları ile eski Türk anayurdu Altaylara kadar uzanan geniş bir saha (2.717.300 km^2) üzerine kurulmuş olan Kazakistan, batıdan doğuya doğru İdil (Volga) nehrinin aşağı mecrası ve Hazar Denizi'nin kuzey kıyılarından Doğu Türkistan'a kadar 2.500 km. uzunluğunda ve kuzeyden güneye doğru yaklaşık 1700 km. genişliğindedir. Doğu ve güneydoğusundaki dağlık alan bir tarafa bırakılacak olursa, büyük kısmı ova ve platolardan meydana gelen Kazakistan'ın Asya kıtasının orta kısmında yer alması nedeniyle iklimi, genellikle çok kurak ve şiddetli karasal bir özellik taşır. Kuzeyden güneye doğru kuraklığın artması, toprak ve bitki örtüsünde gözle görünür bir şekilde farklılık oluşturur. Kuzeyde kara topraklar (çernozem) üzerinde adalar halinde sıralanan küçük orman ve ağaçlıklar ile kaplı bozkır sahası, güneye doğru gittikçe bir çöl manzarasına dönüşür.

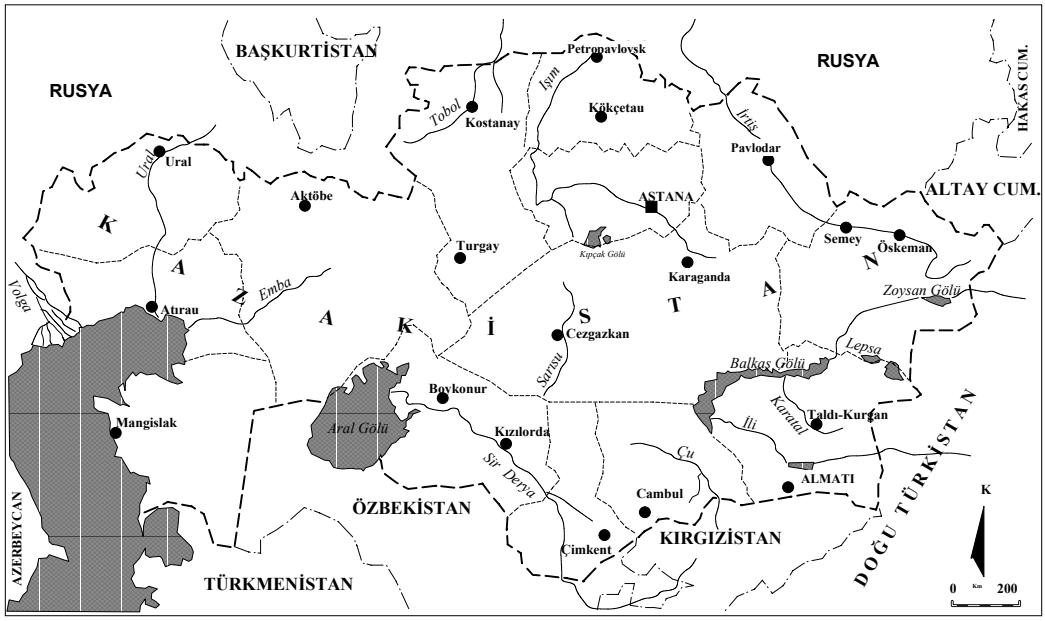

Şekil: 1 Kazakistan

Hayvan beslemek için uygun olan bu geniş saha ve otlaklar yüzünden çıkan iç ve dış kavgalar, Kazak Türklerinin iktisadi ve sosyal hayatlarını daima derin bir şekilde etkilemiştir. Rusların Kazak bozkırlarını işgal etmeye başlamaları ve buralara çok sayıda Rus köylüsünü yerleştirmeleri, Kazak Türklerinin iktisadi ve sosyal hayatlarını altüst etmiş ve Kazak Türkleri kendi topraklarında azınlık durumuna düşmüştür. Kazak

Türkleri'nin azınlığa düşmelerinin en önemli nedenlerinden biri de kolhozlaşmanın sebep olduğu göç ve ölüm ile Rusların buraya gayri hukukî olarak Rus göçmeni iskân etmeleri ve Kazakistan'ı diğer milletler için sürgün yeri olarak kullanmalarıdır. Ayrıca, Sovyetlerin, Semipalatinsk (Semey) bölgesinde kurduğu üste yapılan nükleer denemeler, o bölge merkez olmak üzere geniş bir sahada insan sağlığına büyük zarar vermiştir. Bir taraftan bu nükleer denemeler, diğer taraftan rejimin getirdiği alkolizm, Kazak Türklerinde nüfusun sıhhatli bir şekilde çoğalmasına engel olmuştur. Son zamanlarda durumlarında nispi bir düzelme görülen Kazak Türklerinin durumu ülkelerinin bağımsızlığı ile birlikte hızla düzelmeye başlamış ve kendi öz vatanlarında yeniden çoğunluğu sağlayabilmişlerdir. Kazak Türklerinin azınlık durumuna düşmeleri ve tekrar çoğunluğu oluşturabilmelerinin nedenlerini ele almadan önce Kazak Türklerinin tarihinden kısaca bahsedeceğiz.

1.1 Kazakların Tarih Sahnesine Çıkışı

Hür, serbest, bekar, mert, yiğit ve cesur gibi anlamlara gelen Kazak kelimesi, XV.yy.da geniş bozkırlarda göçebe yaşayan Türk kavimlerinin kalıntılarının bir araya gelmesiyle, Sibir kavimleri ve Moğolların da bir kısmını içine alarak oluşmuş bir Türk kavminin ismidir (DEVLET-1993,306). Ancak Kazaklar kendilerinin Alaş~Alaç adlı bir atadan türediklerine inanırlar (Kazakistan Ülke Rap.,11). Kazakların tarih sahnesinde rol oynamaya başlamaları Özbek Hanları devrine rastlamaktadır. Ebu'l-Hayr Han'ın (1412-1468) idaresi altında bulunan Özbek boyları arasında çıkan sürtüşmeler yüzünden bir kısmı Cuci Han (ölm.1227) sülalesinden Barak Han'ın (1425-1427) oğulları Kirey ile Canı Bek idaresinde doğuya doğru göç ederek yerleşmişlerdir (Kazakistan Ülke Rap.,11). İşte hükümdara baş kaldıran, kendi başına buyruk hareket eden bu topluluklara Kazak adı verilmiştir. Daha sonra bunları diğer boylar takip etmiş ve Kazak Türk birliği büyük bir kitle haline gelmiştir. Tüm Kazakların Canı Bek'in oğlu Kasım Han'ın idarisinde birleşmesiyle büyük Kazak birliği oluşmuş ve bu birlik Kasım Han'ın torunu Tekvel Han zamanına kadar sürmüştür. XVIII.yy.da bağımsızlıklarının teminatı olan birlik sarsılmış ve Kazak halkı Ulu (büyük) Cüz (=yüz); Orta Cüz; Kiçik (küçük) Cüz gibi birbirinden ayrı üç parçaya ayrılmıştır. Her bir Kazak Cüz'ünün kendi bağımsızlığı uğruna gayret ve çabalarına rağmen birbirlerinden ayrılmaları ve parçalanmaları Kazak topluluğunun siyasi kaderi üzerinde çok kötü bir etki yapmıştır (CAFEROĞLU-1983,32). Kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve iç savaşlar Kazak kavminin birliğini tehdit ettiği gibi, Rus ordusunun Orta Asya'yı işgalini de kolaylaştırmış ve Kazak topluluklarının tek tek Rus hakimiyetine girmelerine neden olmuştur.

1.2. Kazak Topraklarının Ruslar Tarafından İşgali

XVIII.yy.ın ikinci yarısından itibaren baskı altında tuttukları Kazak topraklarını 1820-1850 yılları arasında peyderpey işgal etmeye başlayan Ruslar, 1853'de Akmescit'i (Kızıl Orda), ertesi yıl Verni (Alma-Ata)'yi ele geçirmiş ve Kazak topraklarını Uralsk, Turgay, Akmolinsk ve Semipalatinsk adlarında 4 eyalete bölmüşlerdir (SARAY-1993). 1867'de yapılan bir idari düzenleme ile bugünkü Kazakistan toprakları Orenburg Genel Valiliği ile Türkistan Genel Valiliği arasında ikiye bölünmüş; fakat birçok problemin yaşanması nedeniyle, nerdeyse her yıl yeni bir idari düzenleme yapmalarına rağmen sorunlar bitmemiş ve nihayet 1886'da tüm Kazakistan toprakları, Türkistan bölgesinin idari statüsüne dahil edilmiştir. Ancak 1891'de yeniden değiştirilerek Ural, Turgay, Akmolinsk, Semireç ve Semipalatinsk eyaletleri Stepnoi Krayı (Bozkır Arazisi) olarak bir araya getirilmişlerdir. 1,85 milyon km^2'lik bir alanı kaplayan bu idari yapı 1926'ya kadar varlığını korumuştur. Bu tarihte yapılan idari düzenlemede Stepnoi Krayı Türkistan arazisinin kuzeyi ile birleştirilerek merkezi Orenburg olan ve 2,74 milyon km^2 büyüklüğünde Kazakistan özerk cumhuriyeti kurulmuştur. Yanlışlıkla Kırgız adı verilen bu cumhuriyetin içinde bugünkü Karakalpak ÖC. ile Kırgızistan da özerk cumhuriyet olarak yer alıyordu. 1936'da gerçekleştirilen idarî düzenlemeyle Kazak Özerk SSC'i, Kazak SSC'ne dönüştürülmüş, Karakalpakistan Özbekistan'a bağlanmış Kırgızistan'a da "ittifak cumhuriyet" statüsü tanınmıştır. 1936'daki düzenlemeden sonra Kazakistan bugünkü alan (2.717.300 km^2) ve idari yapısına kavuşmuş ve Sovyetler dağılana kadar bu yapısını korumuştur. Ülke 16 Aralık 1992'de bağımsızlığını kazanarak Kazakistan Cumhuriyeti adını almıştır.

2 KAZAKLARIN AZINLIĞA DÜŞMELERİNE NEDEN OLAN FAKTÖRLER

2.1 Kazakistan'a Rus Çiftçilerin Yerleştirilmesi (Kolonileşme)

Ruslar Kazakistan'ı işgal ettikten sonra bu topraklara tamamen sahip olabilmek için her yolu denemişlerdir. 1869'daki ayaklanmayı bastıran Rus askerleri 71.000 aileye ait yüz binlerce hayvanı öldürerek Kazakları açlığa mahkum etmişlerdir. 1889'da çıkarılan toprak kanunu ile Rus köylülere istedikleri bölgelerde yerleşme ve toprak sahibi olma hakkı verilmiş, 1891'de bu kanuna yeni bir madde eklenerek, Rus yetkililerin istediği gibi topraklarını işlemeyen Kazakların topraklarına el konulması yasallaştırılmıştır. Bu ve benzeri kanunlar ve keyfi uygulamalar sonucu yaklaşık 20 yılda 1,5 milyon Rus köylüsü Kazakistan'ın geniş bozkırlarına yerleştirilmiştir.

Rusya'da yapılan ilk tam sayım olan 1897 sayımı sonuçlarına göre, bugünkü Kazakistan'ın büyük bir kısmını (1.850.000 km^2) oluşturan Stepnoi Kray(Bozkır

Arazisi)'ının 2.465.000 olan nüfusunun % 20'sini (493.000) ve Çarlık döneminin son sayımı olan 1911 sayımında 3.835.000 olan Bozkır Arazisi nüfusunun % 40'ını (1.544.000) Ruslar oluşturuyordu. Bu iki sayım arasında Rus nüfusun yıllık artış hızı % 15 olmuştur. Buna karşılık 1897'de 1.973.000 olan Kazak nüfus 1911'de 2.291.000'e yükselmiştir ki bu yıllık % 1'lik bir nüfus artışı demektir. Bu durum Rus nüfusun artışındaki göçmenlerin payının büyüklüğünü net bir şekilde göstermektedir (CAROE-1967).

XX.yüzyılın başında Kazaklar arasında milliyetçilik hareketleri gelişmeye başlamış, 1916'da Kazakların Rus ordusuna alınmasına karşı başlatılan ayaklanma bastırılmış ve Rus ordusunun katliamından kurtulan 300.000 kadar Kazak Çin'e sığınmak zorunda kalmıştır. 1917 Bolşevik ihtilalinde Kazaklar Ruslardan tam özerklik istemişler ve aynı yıl Alaş Orda olarak bilinen milliyetçi Kazak hükümeti kurulmuştur. Bu kez 1919-20 yıllarında Kızıl Ordu Kazakistan'ı işgal etmiş, fakat o yıllarda yaşanan ağır kış şartları nedeniyle büyük bir hayvan zayiatı veren Kazaklar, Ruslarla mücadele etmek bir yana canlarının derdine düşmüşlerdir. Bu ekonomik kriz ve olaylar sırasında değişik kaynaklarda 700 bin ila 1 milyon arasında Kazak nüfusun öldüğü kaydedilmektedir (OLCOTT-1987).

Tablo 1: Sayım yıllarına göre Kazakistan'daki Slav ve Kazak nüfusun miktar (000) ve oranları

Sayım Yılı	**1926**	**%**	**1939**	**%**	**1959**	**%**	**1970**	**%**	**1979**	**%**	**1989**	**%**	**1999**	**%**
Kazak	3.628	58,5	3.090	50,3	2.787	30,0	4.112	32,0	5.289	36,1	6.497	40,1	7.985	53,5
Rus vd Slavla	2.165	34,9	2.877	46,8	4.830	52,0	6.438	50,1	7.070	48,2	7.116	43,9	5.139	34,4
Diğer	405	6,5	179	2,9	1.678	18,0	2.300	17,9	2.296	15,7	2.586	16,0	1.829	12,1
TOPLAM	6.198		6.146		9.295		12.850		14.655		16.199		14.953	

Kaynak: Goskomstat-1926/1999

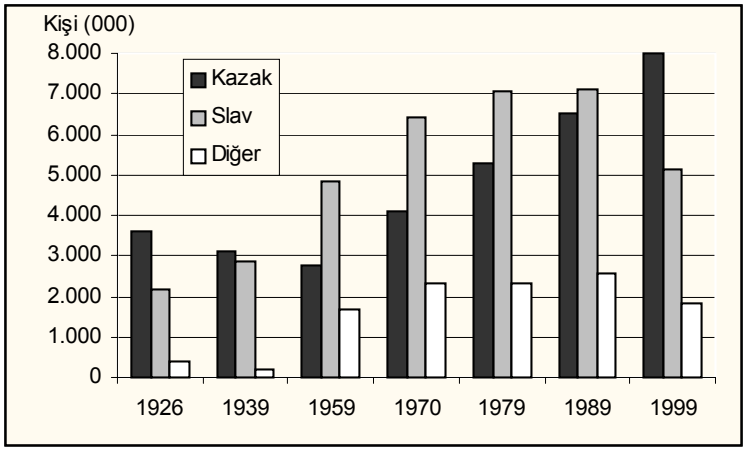

Şekil 2: Sayım Yıllarına göre Kazak ve Slav nüfus Oranı

Böylece, bir taraftan Rus kolonilerinin artması, diğer yandan Kazakların göçebe hayattan yerleşik hayata geçmek için zorlanması ve yaşanan açlık ile zor şartlar nedeniyle bir çok Kazak nüfusun ölmesi, Kazakistan'ın nüfus yapısını epey değiştirmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen 1926'da yapılan nüfus sayımında o zamanki Kazakistan'ın (Karakalpakistan da Kazakistan'a dahil) nüfusunun % 58,5'ini (3.628.000) Kazaklar oluşturuyordu. Bu değerleri bugünkü Kazakistan topraklarına göre düzenlediğimizde (3.373.212) bu oran % 61,3'e çıkmaktadır (Tablo:1).

2.2. Kolhozlaşma

Kazak Türkleri'nin azınlığa düşmelerinin en büyük sebeplerinden biri de, 1926-1941 yılları arasında kolhozlaşmanın sebep olduğu göç ve ölüm ile Rusların buraya gayri hukukî olarak Rus göçmeni iskân etmeleridir. Bilhassa ikinci beş yıllık plan devresinde (1928-1932) uygulanan katı kolhozlaşma (collectivization) politikası sayesinde Kazak halkın % 70'i kolhozlara yerleştirilmiş, halkın elindeki mallar alınıp, topraklar devletleştirilmiştir. Göçebeler zorla yerleşik hayata geçirilmiş ve şehirlerde yaşamaya zorlanmışlardır. Karşı koyanlar milliyetçilikle ve rejim düşmanı olmakla suçlanarak idam edilmiştir.

Gerçekten ikinci beş yıllık planın hedefi; tarımın kollektifleştirilmesi, göçebeliğin ortadan kaldırılması ve süratle bir şehir proletaryası yaratılması idi. Bu amaca ulaşılmış ve Sovyetler Birliğinde 1,5 milyon kişi tarımdan uzaklaştırılarak sanayi işçisi yapılmıştır (CAROE-1967). Ancak bu sanıldığı gibi sıradan bir plan uygulaması değil, tam bir katliam şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yerleşik bölgelerde zengin olanların topraklarını alıp, topraksızlara dağıtmak kolaydı; ancak bozkırda otlakların ve sürülerin dağıtılması öyle kolay olmamıştır. Nitekim Ruslar toprakları dağıtma yoluna değil, göçebeleri, hayvanları ile birlikte ortadan kaldırma yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde 2 milyon Kazak nüfusun öldürülmüş olduğu sanılmaktadır. Bunu resmi istatistikler de doğrulamaktadır. 1926'da 3.628.000'i Kazakistan'da olmak üzere tüm Sovyetler Birliğinde 3.968.000 Kazak nüfus görülürken bu değerin 1939 sayımında 3.099.000'e indiğini görüyoruz. Yani iki sayım dönemi arasında (13 yıl) 869 bin kişi azalmıştır. 13 yılda Türklerde ortalama yıllık nüfus artış hızı olarak kabul edilen % 0,22'lik artış oranı ile nüfusun 4,7 milyona ulaşması gerekirdi. Yani artması gereken 1,08 milyon nüfus ile azalan nüfusu topladığımızda 2 milyon Kazak nüfusun katledildiği sonucuna ulaşırız.

Bu dönemde yalnız insanlar değil hayvanları da katledilmiştir. 1928'den 1934'e kadar geçen 6 yıl içinde sığırların % 73'ü, koyunların % 87'si ve atların % 83'ü telef

olmuştur. Her şey olup bittiğinde bozkırda kalan tek şey, ataları yarım asır önce Kazakistan'a sokulmuş Rusların oluşturdukları tek tük köyler olmuştur (CAROE-1967).

2.3. Kazakistan'ın Sürgün Yeri Olarak Kullanılması

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetlerin önemli maden ocakları ve sanayi tesisleri Alman işgalinde kalınca maden ihtiyacını karşılamak için Kazakistan madenleri kullanılmıştır. Bu madenlerde çalıştırılmak üzere Rusya'nın değişik bölgelerinden, bilhassa işgale uğrayan Avrupa topraklarından Kazakistan'a işçiler gönderilmiştir. Ayrıca Alman işgaline uğrayan bölgelerdeki halk da Kazakistan'da barındırılmıştır. Savaş sonrası bu işçi ve mültecilerin önemli bir kısmı yurtlarına dönmüş olmalarına rağmen bir kısmı Kazakistan'dan ayrılmamıştır. Ayrıca Kazakistan'dan II. Dünya Savaşına katılan 1,2 milyon kişiden 410 bini cephelerde kalmıştır (ASRC-1999). Böylece nüfusta Kazaklar aleyhine başlayan dengesizlik, savaş sonrası gerçekleşen sürgünlerle daha da artmıştır.

Kazakistan'ı diğer milletler için sürgün yeri olarak kullanan Ruslar ilk olarak 1937'de Uzakdoğu'da yaşayan Korelileri casusluk yaptıkları bahanesiyle topyekun Orta Asya'ya sürmüşlerdir. Daha sonra 1940'da Ukrayna ve Beyaz Rusya'da yaşayan Polonyalıları aynı bahanelerle sürmüşler, 1941'de Volga Alman cumhuriyeti lağvedilerek, bu cumhuriyetteki ve Rusya'nın diğer bölgelerindeki Almanlar ve 1942'de St.Petersburg çevresindeki Finliler Orta Asya'ya topyekûn sürülmüşlerdir. II. Dünya savaşının sonuna doğru (1943-1944) Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kırım'dan Tatarlar, Grekler, Ermeniler; Kuzey Kafkasya'dan Karaçaylar, Balkarlar, Çeçenler, İnguşlar, Kabardaylar; Gürcistan'dan casusluk suçlamasıyla Meshet Türkleri, Azeriler, Hemşinliler, Kürtler ve Kalmuk cumhuriyetinden Kalmuklar Orta Asya'ya özellikle Özbekistan ve Kazakistan'a sürülmüşlerdir. Resmi kayıtlara göre 1949 yılına kadar Orta Asya'ya sürgün edilen kişi sayısı 2.300.233'dür (DEVLET-1993,142). Ancak iddialara göre bu sayının çok üzerinde kişi sürgün edilmiştir. Bu sürgün edilen nüfusun aşağı yukarı yarısı Kazakistan'a yerleştirilmiştir. Nitekim 1939 sayımında Kazak, Rus ve Ukraynalılar ile % 2 civarındaki Özbek nüfus dışındaki toplulukların hepsinin oranı % 1'i dahi bulmazken 1959'da Slav ve Kazak olmayan nüfusun oranı % 20'ye yaklaşmıştır. Aslında istatistiklere yansıyandan çok fazla nüfus Kazakistan'a ve diğer Orta Asya cumhuriyetlerine sürülmüştür. Bunların önemli bir kısmı Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev tarafından 1957'de affedildiği için yurtlarına döndüklerinden, 1959 sayımına ancak arta kalan ve yurtlarına dönmelerine izin verilmeyen nüfus yansımıştır.

2.4. Bakir Topraklar Projesi

Ruslar Kazakistan'ı işgal etmeden önce, akarsu boylarında ziraatla geçinen çok az bir bölümü dışında hayvancılıkla geçinen Kazak Türkleri, kış mevsimini Aral-Hazar çukurluğu ve Kazakistan vadilerindeki pınar başlarında geçirmekte, bozkırların yeşerip, sıcakların dayanılmaz hal aldığı mayıstan itibaren 1500 km. ötedeki Kazakistan eşiğinin yüksek kesimlerine göç etmekte idiler (YÜCEL-1987). Ruslar Kazakistan topraklarını işgal ettikten sonra, bu geniş bozkırlara gözlerini dikmişler, buraları tarım alanları haline getirmeye gayret sarf etmişlerdir. Ancak bütün çabalarına rağmen Kazakların otlak olarak kullandıkları bu bozkırlarda tarım topraklarının miktarını 1917'ye kadar 4,5 milyon hektara, 1953'e kadar da 9,2 milyon hektara çıkarabilmişlerdi ve bu toprakları da genellikle Rus göçmenler işlemekteydi. İşte bir hayvancılık ülkesi olan Kazakistan'da Kruşçev'in 1954-1959 yılları arasında uyguladığı "Bakir Topraklar" (= Tselinniy Kray) projesi ile ülkenin kuzeyinde 25,5 milyon hektar toprağın tarıma açılması ile hayvancılık ülkesi olan Kazakistan bir tarım ülkesi durumuna gelmiştir.

Bakir Topraklar Projesini gerçekleştirebilmek için bu bölgeye 600 bin Rus çiftçisi ile 6 bin asker daha yerleştirilmiştir. Böylece 1960'lara gelindiğinde Kazaklar kendi yurtlarında nüfusun % 30'unu oluşturmakta ve % 50'yi geçen Slav nüfus karşısında azınlık durumuna düşmüşlerdi. Bu arada Bakir toprakların merkezi durumuna getirilen tarihi Kazak şehri Akmolla'nın adı Tselinograd olarak değiştirilmiştir. Bugün bu şehrin adı Astana olarak değiştirilerek Kazakistan'ın başşehri yapılmıştır.

3. KAZAKLARIN TEKRAR ÇOĞUNLUĞU OLUŞTURMALARI

1960'dan sonra Kazakların durumu nispeten düzelmeye başlamıştır. 1956'da Kazakistan'ın başına getirilen Dinmuhammed Kunayev zamanında (1956-1986) Kazak Türkleri yavaş yavaş toparlanmaya başlamışlardır. Nitekim 1959'da % 30 olan Kazak nüfus oranı 1970'de % 32'ye 1979'da % 36'ya ve nihayet Sovyet döneminin son sayımı olan 1989'da % 40'a ulaşabilmiştir. 1990'da Sovyetlerin dağılıp Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşması ile Kazakistan'da nüfusun etnik yapısı hızlı bir şekilde değişmeye başlamış ve 70 yıl aradan sonra Kazaklar yeniden kendi ülkelerinde mutlak çoğunluğu oluşturmaya başlamışlardır. Bu son değişim, tıpkı Rusların çoğunluğu elde etmelerinde olduğu gibi yine göçlerle olmuştur. Fakat bu sefer göçler tersine dönmüş, Kazakistan'dan Rusya'ya doğru yön değiştirmiştir. Kazakistan bağısızlığını kazandıktan sonraki 7 yıl içinde Kazakistan'dan göç eden Rus miktarı 1.650.000'i bulmuştur (Tablo: 2). Bu arada 40 bin kadar Rusya'dan, 60 bin kadar da Moğolistan'dan ve ayrıca diğer eski Sovyet cumhuriyetleri ile Doğu Türkistan'dan Kazakistan'a göç eden Kazakların sayısı

100 bini geçmiştir. Bunlar genellikle Rus nüfusun çoğunlukta olduğu ülkenin kuzey kesimlerine yerleştirilmişlerdir. Böylece Kazakistan'dan önemli miktarda Rus ve diğer Slav toplulukları ile Alman nüfus ayrılırken, küçümsenmeyecek miktarda da Kazak nüfusun ülkeye gelmesi ile ülkedeki Kazak nüfus oranı 1999 sayımında % 53,4'e yükselmiştir.

Tablo 2: Kazakistan'dan göç eden Rus nüfus miktarı

Yıl	Nüfus
1993	170.000
1994	283.000
1995	162.000
1996	121.000
1997	175.000
1998	280.000
1999	450.000
Toplam	1.641.000

Kaynak: IOM

3.1. Günümüzde Kazakistan Nüfusunun Etnik Yapısı

1999'da yapılan nüfus sayımına göre Kazakistan Cumhuriyeti'nin nüfusu 14.952.420'dir. 1989 nüfus sayımına göre ülkede Kazakların oranı % 40,1, Rusların oranı ise % 37,4 idi (Tablo: 3). Ancak 1999 yılı istatistiklerine göre, Kazak Türklerinin oranı % 53,4'e yükselmiş, Ruslar ise % 30'a, Almanların oranı % 2,4'e, Ukraynalıların oranı da % 3,7'e gerilemiştir. Bu son durumda göçlerin payı büyüktür.

Tablo 3: Kazakistan'ın etnik yapısı.

Topluluk	1979	%	1989	%	1999	%
Kazak	5.289.400	36,0	6.496.900	40,1	7.985.000	53,4
Rus	5.991.200	40,8	6.062.000	37,4	4.479.600	30,0
Ukraynalı	898.000	6,1	875.700	5,4	547.100	3,7
Özbek	263.300	1,8	331.000	2,0	370.700	2,5
Alman	900.200	6,1	946.900	5,8	353.400	2,4
Tatar	312.600	2,1	320.700	2,0	249.000	1,7
Uygur	147.900	1,0	181.500	1,1	210.300	1,4
Belarus	181.500	1,2	177.900	1,1	111.900	0,7
Koreli	92.000	0,6	100.700	0,6	99.700	0,7
Azeri	73.300	0,5	89.000	0,5	78.300	0,5
Polonyalı	61.100	0,4	59.400	0,4	47.300	0,3
Meshet Türkü	25.800	0,2	49.300	0,3	?	-*
Dungan	22.000	0,1	30.000	0,2	36.900	0,2
Çeçen	38.300	0,3	49.100	0,3	31.800	0,2
Tacik	19.000	0,1	25.300	0,2	25.700	0,2
Başkurt	32.900	0,2	40.900	0,3	23.200	0,2
Moldavyalı	30.000	0,2	32.400	0,2	19.500	0,1
İnguş	15.000	0,1	19.500	0,1	16.900	0,1
Mordva	34.000	0,2	29.200	0,2	16.100	0,1
Ermeni	14.000	0,1	18.500	0,1	14.800	0,1
Grek	49.900	0,3	46.300	0,3	12.700	0,1
Kırgız	9.400	0,1	13.700	0,1	10.900	0,1
Çuvaş	22.000	0,1	10.200	0,1	6.900	0,0
Türkmen	2.300	0,0	3.700	0,0	1.700	0,0
Diğer	159.200	1,1	189.300	1,2	203.700	1,4
Toplam	14.684.300	100,0	16.199.100	100,0	14.953.100	100,0

*) 1999 sayımında Meshet Türklerinin Nüfusu verilmemiştir. Ancak bazı kaynaklarda 52 bin kadar olduğu kaydedilmektedir. Kaynak: http://www.kazstat.asdc.kz/

Ayrıca Kazakistan'da nüfusun % 60'ı şehirlerde, % 40'ı da kırsal kesimde yaşamaktadır. % 48'i erkek, % 52'si kadın olan nüfusun yarısına yakını 25 yaşın altındaki gençlerden oluşmaktadır.

4. KAZAKİSTAN'DA ETNİK NÜFUSUN BÖLGESEL DAĞILIŞI

Daha önce 19 eyalete ayrılmış olana Kazakistan'da yapılana son düzenlemeler ile Taldı-Kurgan Almatı ile, Turgay Kostanay ile, Cezkazgan Karaganda ile, Semiplatinsk Doğu Kazakistan ile ve Kökçetau Kuzey Kazakistan ile birleştirilerek 14 eyalete indirilmiştir. Ayrıca Almatı ile Astana özerk şehir statüsündedir. Kızıl-Orda bölgesi içinde yer alan Baykonur şehri Rusya'ya ait olduğundan özel bir statüsü vardır (Tablo: 4).

Tablo 4: Kazakistan'ın idarî bölünüşü

Eyalet Adı	**Merkezi**	**Alan** (km^2)	**1989 Nüfusu**	**1999 Nüfusu**
Akmola	ASTANA	124.600	1.064.406	835.661
Aktöbe	Aktöbe	289.700	732.653	682.793
Almatı	Almatı	232.200	1.642.917	1.559.522
Atırau	Atırau	112.000	424.708	439.900
Batı Kazakistan	Ural	151.200	629.494	617.624
Cambul	Cambul	144.600	1.038.667	983.935
Doğu Kazakistan	Öskeman	276.900	1.767.225	1.530.792
Güney Kazakistan	Çimkent	116.300	1.823.528	1.976.689
Karaganda	Karaganda	398.800	1.745.448	1.411.401
Kızıl-Orda	Kızıl-Orda	228.100	574.464	596.344
Kostanay	Kostanay	226.500	1.223.844	1.019.560
Kuzey Kazakistan	Petropavlovsk	122.400	912.065	725.932
Mangıstau	Aktau	166.500	324.243	316.847
Pavlodar	Pavlodar	127.500	942.313	806.034
Astana Şehri			281.252	319.318
Almatı Şehri			1.071.927	1.130.068
TOPLAM		2.717.300	16.199.154	14.952.420

Kazakistan'da nüfusla ilgili bir diğer problem de bazı bölgelerde Kazak nüfusun azınlığa düşmesidir. Gerçekten, Kazakistan'ın kuzey bölgelerinde Slav ve Alman nüfus, çoğunluğu oluşturmaktadır. Urallardan Aral gölüne ve oradan Balkaş gölüne çizilecek bir hattın doğusunda ve kuzeyinde Kazak nüfusun oranı % 25'in altına düşerken, Slav ve Alman nüfusun oranı % 70'in üstüne çıkmaktaydı (BAINBRIDGE-1990). Bu yüzden zaman zaman Rusya bu bölgede hak iddia etmektedir. Bu nedenle Kazakistan meclisi ülkenin başşehrini Astana'ya taşımıştır. Bugün durum nispeten düzelmiştir. Ancak hala bu bölgede Kazak nüfusun oranı % 30-40 arasındadır (Tablo:5, Şekil:3-4).

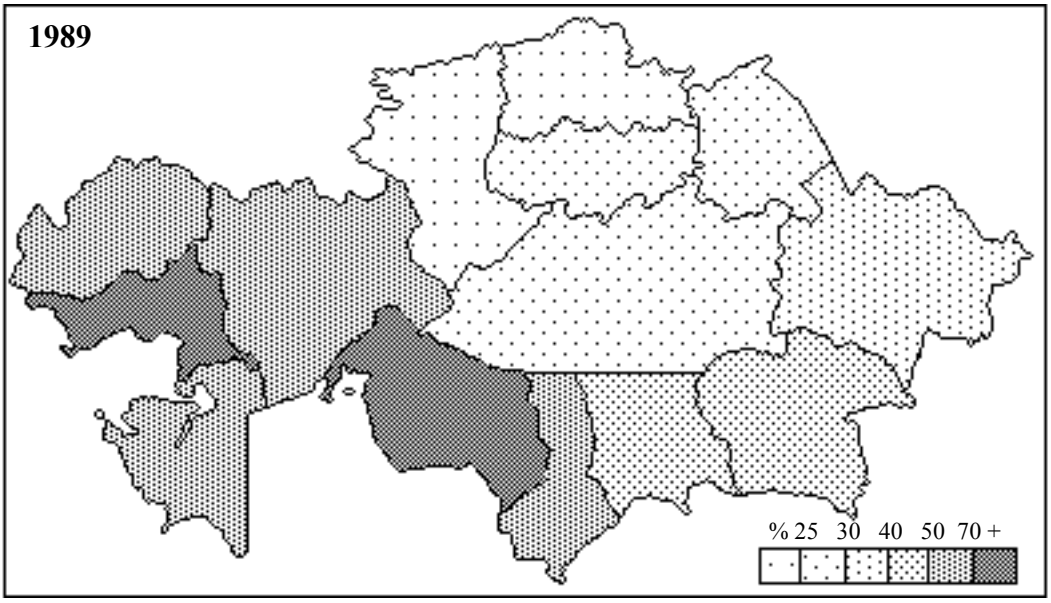

Şekil:3 Eyaletlere göre Kazak nüfusun oranı (%) 1989

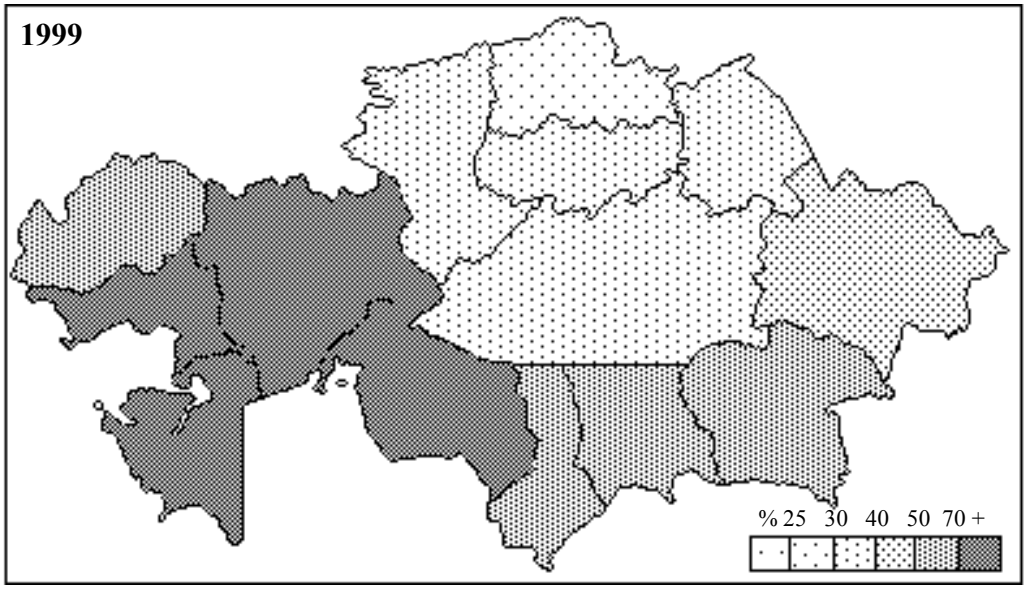

Şekil:4 Eyaletlere göre Kazak nüfusun oranı (%) 1999

Tablo 5: Kazak nüfusun idari birimlere göre dağılışı

Eyalet Adı	**l989 nüfusu**	%'si	**l999 nüfusu**	%'si
Akmola	266,831	25.1	312,868	37.4
Aktöbe	407,222	55.6	482,467	70.7
Almatı	741,737	45.1	927,192	59.5
Atırau	338,998	79.8	391,545	89.0
Batı Kazakistan	351,123	55.8	399,931	64.8
Cambul	507,302	48.8	644,951	65.5
Doğu Kazakistan	687,879	38.9	742,215	48.5
Güney Kazakistan	1,017,470	55.8	1,336,533	67.6
Karaganda	449,837	25.8	530,469	37.6
Kızıl-Orda	504,126	87.8	561,942	94.2
Kostanay	279,787	22.9	316,636	31.1
Kuzey Kazakistan	206,060	22.6	213,901	29.5
Mangıstau	165,043	50.9	249,284	78.7
Pavlodar	268,512	28.5	307,870	38.2
Astana Şehri	49,798	17.7	131,208	41.1
Almatı Şehri	255,133	23.8	435,070	38.5
TOPLAM	6,496,858	40.1	7,984,082	53.4

Kaynak: http://www.kazstat.asdc.kz/

5. KAZAKİSTAN DIŞINDA YAŞAYAN KAZAKLAR

Kazakistan dışında en çok Kazak nüfus Doğu Türkistan'da bulunur. Doğu Türkistan'da Kazaklar Tanrı Dağları ile Altay Dağları arasında yer alan Çungarya havzasında genellikle göçebe olarak yaşarlar. Doğu Türkistan'ın İli vilayeti ile Mori ve Barkol ilçeleri özerk Kazak bölgesidir. İli ve diğer Çungarya vilayetlerinde (Altay, Çöçek, Urumçi ve Kumul) çok sayıda Kazak nüfus bulunmaktadır (YİĞİT-2000). 1994 nüfus sayımına göre Doğu Türkistan'daki Kazakların miktarı 1.193.723 kişidir. Çinin diğer kesimlerindeki Kazaklarla birlikte tüm Çin'de 1,2 milyonu geçmektedir (Tablo:6).

Tablo 6: Dünyada Kazak nüfusun miktar ve oranları

Ülke	**Nüfus***	**%**
Kazakistan	8.000,000	72,7
Çin	1.200.000	10,9
Özbekistan	900.000	8,2
Rusya	600.000	5,5
Moğolistan	140.000	1,3
Türkmenistan	90.000	0,8
Kırgızistan	40.000	0,4
Tacikistan	10.000	0,1
Ukrayna	8.000	0,1
Afganistan	5.000	0,0
Iran	3.000	0,0
Türkiye	600	0,0
Diğer	3.400	0,0
TOPLAM	11.000.000	100

*Değerler 2000 yılı itibariyle tahminidir.

Kaynak: http://www.kazakinfo.com/Kazaks.shtml

Kazakların yaşadığı bir diğer ülke de Moğolistan'dır. Moğolistan'da toplam sayıları 120 bin kadar olan Kazaklar, kuzeybatı Moğolistan'da Hovd Nehri havzasında ve Bayan-Ölgiy vilayetinde yaşarlar. Bu vilayetin nüfusunun (96.200) % 70'ini Kazaklar oluşturur (YİĞİT-2000). Ancak Kazakistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra Moğolistan'daki Kazakların bir kısmı Kazakistan'a göç etmişlerdir.

Özbekistan'da yaşayan 900.000 kadar Kazak nüfusun yaklaşık yarısı, 1926'ya kadar Kazakistan'a bağlı olan Özerk Karakalpakistan Cumhuriyetinde bulunmaktadır. Rusya Federasyonunda yaşayan 600.000 kadar Kazak'ın yarıya yakını da önceden Kazakistan sınırları içinde olan hatta bir ara Kazakistan'ın başşehri olan Orenburg eyaleti ile Astrakhan eyaletinde yer alır. Kazak nüfusun 1/3'ü de Omsk, Saratov, Volgograd, Kurgan ve Altay Krayı gibi Kazakistan ile sınırı olan eyaletlerde bulunmaktadırlar (Tablo:7).

Tablo 7: Rusya Federasyonundaki Kazak Nüfus(1989)

İdari Birim	**Nüfus**	**Kazak Nüfustaki oranı (%)**	**İdari Birimdeki oranı (%)**
Astrakhan	126.500	19, 9	12,8
Orenburg	111.500	17,5	5,2
Omsk	75.000	11,8	3,5
Saratov	73.400	11,5	2,8
Volgograd	41.500	6,5	1,6
Altay Krayı	21.700	3,4	0,8
Kurgan	15.800	2,5	1,5
Altay Cum.	10.700	1,7	5,6
Moskova	8.200	1,3	0,1
Saint Petersburg	6.300	1,0	0,1
Kalmuk Cum.	6.300	1,0	2,0
Irkutsk	2.900	0,5	0,1
Habarov	2.500	0,4	0,2
Çita	1.800	0,3	0,2
Diğer Yerler	131.800	20,7	-
TOPLAM	635.900	100	0,4

Kaynak: NUPI-Centre for Russian Studies

6. SONUÇ

Kazakların nispeten rahat bir hayat sürdükleri 1979-1999 yılları arasındaki son 20 yılda yıllık nüfus artış hızı % 0,21 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranı 1926 nüfus sayımını esas alarak projeksiyon yaparsak bugün 16 milyondan fazla Kazak nüfus olması gerekirdi. Fakat sadece 8 milyon Kazak nüfus olduğu göz önüne alınırsa basit bir hesapla bu toplumun en az yarısının katledilmiş olduğu görülür. Bu katliamın en büyük bölümü halkın kolhozlara doldurulduğu ve göçebeliğin ortadan kaldırıldığı ikinci beş yıllık plan devresinde (1928-1932) gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde iki milyondan fazla Kazak nüfus katledilmiştir. Daha sonra, bilhassa II. Dünya savaşı yıllarında ve Bakir Topraklar

projesinin uygulanması döneminde bir milyon Kazak hayatını kaybetmiştir. Buna 1916 isyanı, 1920 Kızıl Ordu işgali ve 1921-1922 şiddetli kış ve açlık nedeniyle ölen bir milyondan fazla Kazak nüfusu da eklersek, sadece 1910-1960 arasındaki 50 yıllık dönemde 4 milyon Kazak nüfusu kaybı olduğu ortaya çıkar. İşte bu katliamlardan her nasılsa kurtulabilen 3 milyon Kazaktan 1960-2000 arasındaki 40 yılda bugünkü 8 milyon Kazak türemiştir.

Bu arada 1850-1900 arasında 500 bin, 1900-1910 arasında bir milyon ve 1920-1926 arasında 650 bin kadar olmak üzere 75 yılda Rus ve diğer Slav topluluklarından 2.150.000 nüfus Kazakistan'a yerleştirilmiştir. Daha sonra Bakir Topraklar Projesi ile 650 bin kadar Slav nüfus daha Kazakistan'a yerleştirilmiştir. Böylece çeşitli nedenlerle Kazakistan'a yerleştirilmiş olan Rus ve diğer Slav topluluklarından olan nüfusun miktarı 3 milyonu bulmuştur. Bu nüfusun artması ile oluşan Kazakistan'daki Slav nüfus miktarı 1960'da 5 milyonu, 1990'da ise 7 milyonu geçmekte idi. Ancak son 6-7 yıl içinde Kazakistan'dan yaklaşık 2 milyon Slav nüfus göç ettiğinden, bugün Kazakistan'da hala 5 milyon kadar Slav yaşamaktadır.

Kazak ve Slav olmayan nüfusun oranı 1939'da % 3'ü dahi bulmaz iken, II. Dünya savaşı öncesinde ve sonrasında gerçekleşen sürgünler sonucunda 1959'da % 18'i bulmuştur. Aslında bu yıllarda Kazakistan'a sürgüne gönderilen nüfusun miktarı 2 milyonu bulmakta idi. Ancak Stalin'in ölümünden sonra 1957'de Kruşçev tarafından bunların bir kısmı affedildiğinden yurtlarına dönmüşler, 1959 sayımına yansıyan 1,7 milyon nüfus, bunlardan geriye kalanları göstermektedir. Sürgüne maruz kalmış bu insanlar buldukları ilk fırsatta ülkelerine döndüklerinden bunların miktarı zamanla artsa da oranları yavaş yavaş düşmüş ve 1999 sayımında % 12'ye gerilemiştir.

Kısacası yaklaşık yüz yıldan bu yana büyük çalkantılar yaşayan Kazakistan nüfusunun etnik yapısı henüz yeni dengelenmektedir. Yapılan hesaplamalara göre 2025 yılında ülkede Kazak nüfus oranı % 75'e yükselirken Slav nüfusun oranı da % 10'un altına düşecektir. Belki o zaman Kazaklar kendi ülkelerinde gerçekten çoğunluğu oluşturduklarını ve bu ülkenin ebediyen kendi yurtları olarak kalacağına inanacaklardır.

KAYNAKLAR

BAINBRIDGE,M.1990, The Turkic Peoples of The World, London.

CAFEROĞLU,A.1983, Türk Kavimleri, TKAE yayını No:52, Ankara.

CAROE,O.1967, Soviet Empire, The Turks of Central Asia and Stalinism.London

DEVLET,N.1993, Çağdaş Türkîler; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Ek cilt, Çağ yay. Temel Eserler Serisi: 1/Ek, İstanbul.

DOĞANAY,H.1995, XXI. Yüzyıla Girerken Türk Dünyası, Ata.Üni. yay. No:793, Erzurum

DÖNMEZ,Y.1973, Türk Dünyasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, İ.Ü.Coğr.Enst. Yay:74, İst.

HOSTLER,C.W.1959, Türken und Sowjets, Alfred Metzner Verlag. Berlin.

JOPP,W.1969, Sowjetunion, Mayers Bibliographisches Institut, Mannheim.

OLCOTT,M.B.1987, The Kazakhs, Stanford University.

ÖZEY,R.1996, Tabiatı, İnsanı ve İktisadı ile Türk Dünyası, Öz Eğit. Yay:11, İstanbul.

SARAY,M.1993, Kazak Türkleri Tarihi, Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi Serisi: 2, İstanbul.

YİĞİT,A.2000, Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası, Geliştirilmiş 2. Baskı, TİSAV yay.2, Elazığ. ISBN:975-96067-0-4

YÜCEL,T.1987, *Batı Türkistan Coğrafyasına Toplu Bakış,* Türk Kültürü;294, s.615-624,

Raporlar-İstatistikler

ASRC: By Analysis and Strategic Research Center of the Administration of the President of the Republic of Kazakhstan.: http://www.president.kz/

Goskomstat: Main Regional the State Committee of the Russian Federation on Statistics: http://www.gks.ru/

IOM: International Organization for Migration: http://www.iom.int/defaultmigrationweb.asp

Kazakistan Ülke Raporu, TİKA yayınları No: 30, Ankara,1996. ISBN:975-7307-34-3

NUPI: Norsk Utenriikspolitisk Institutt-Centre for Russian Studies Norveç: http://www.nupi.no/russland/datebase/start.htm

The Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan: http://www.kazstat.asdc.kz/